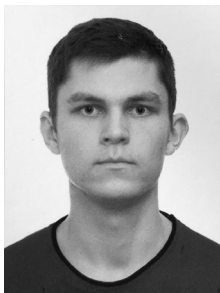

ДРОЗДИКОлександр Анатолійович
s.drozyk16@gmail.com

УДК 324.342.8

ПОЛИЩУКДаніїл Ігорович
daniil27polishyk@gmail.comОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ У
ПРОПОРЦІЙНИХ ВИБОРЧИХ СИСТЕМАХPECULIARITIES OF DETERMINING
ELECTION RESULTS IN PROPORTIONAL
ELECTORAL SYSTEMSстудент, Інститут
підготовки кадрів для органів
юстиції України, Національний
юридичний університет імені
Ярослава МудрогоDOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.5\(3\).7](https://doi.org/10.37634/efp.2021.5(3).7)студент, Інститут підготовки
кадрів для органів юстиції
України, Національний
юридичний університет імені
Ярослава Мудрого**DROZDYK Oleksandr** – student, Institute of Personnel Training for the Judiciary of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University**POLISHCHUK Daniil** – student, Institute of Personnel Training for the Judiciary of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University

У статті досліджується питання пропорційної виборчої системи, її елементів та видів. Аналізуються переваги застосування різних виборчих формул та способів голосування, залежно від параметрів виборчих округів та політичних традицій країн. Огляд теоретичних основ підкріплений прикладами реалізації різних виборчих формул та способів голосування. Висновки спрямовані наголосити на тому, що процес побудови виборчої системи потребує аналізу різноманітних формул підрахунку голосів, способів голосування, виборчих списків та прикладів їх реалізації.

* * *

Introduction. This paper examines the issue of proportional electoral system, its constituent elements and types. Most types of elements of this system are analyzed here, indicating the specific countries that use them. This paper discusses in detail the basic electoral formulas of the proportional system, these formulas are usually based on the quota method or the method of divisors. The use of different methods makes it possible to favor smaller parties or, conversely, to restrict access to representative bodies to weak political forces. In practice, the application of appropriate formulas can achieve the required level of representation.

The purpose of the paper is to highlight the impact of electoral formulas and voter lists on the results of popular will.

Results. In recent decades, there has been a trend towards a shift from a majority electoral system to other types. Most countries choose a proportional electoral system. The relevant system has the highest number of qualitative indicators of minority representation, by minimizing the loss of votes. According to the experience of the countries listed in the paper, comparative characteristics of each type of proportional system are obtained. Properly selected and implemented electoral system is the key to the proper functioning of all democratic institutions. The analysis of electoral systems is based on modern tasks, such as the formation of authorities by persons with real support in society, increasing the representation of the interests of regions and minorities. For example, with the change of parameters, such as quotas, the order of counting of votes changes, which in turn affects the distribution of different interests in the representative body.

Conclusion. For countries reforming their electoral system in the direction of proportionality, it is first necessary to determine the parameters of the electoral formula and the formation of electoral lists, then determine the method of voting. These issues are considered in this paper and give a general idea of the features of the most popular elements of the classification of the proportional electoral system and are justified by the practice of each of them.

Ключові слова: пропорційна виборча система, виборчі формули, квоти, «загороджувальний бар'єр», виборчі списки

Keywords: proportional electoral system, formula voters, quotas, "barrier", voter lists

ВСТУП

Значну роль у державному механізмі відіграють політичні партії. Звичайно практикою є випадки, коли боротьба між основними політичними силами на виборах значною мірою залежить від методів підрахунку результатів голосування. Ці методи також визначають можливість невеликих партій отримувати місця у представницьких органах. Дослідження різних методів підрахунку результатів виборів має як практичне, так і теоретичне значення. Надалі у статті будуть проаналізовані основні виборчі формули та способи голосування, у призмі переваг та недоліків їх практичного

застосування. Питання стосовно способів переведення голосів виборців у мандати слугувало предметом досліджень таких вчених, як Ю.Б. Ключковський, М. Рибачук, Б. Райковський, О.М. Вагіна, А.О. Авксентьев, Р.В. Чупрін та ін. Загалом це потребує подальшого дослідження на сучасному етапі розвитку української держави. Попри значну кількість наукових праць, низка питань, таких як взаємозв'язок виборчих формул із результатами народного волевиявлення, та наслідки використання різних видів списків із відповідними способами голосування залишаються до кінця не вирішеними.

МЕТА статті полягає у висвітленні впливу вибор-

чих формул та виборчих списків на результати народного волевиявлення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. Під час проведення дослідження використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, та спеціальні методи, такі як: порівняльно-правовий, формально-логічний; та інші методи наукового пізнання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Пропорційне представництво передбачає, що місця у парламенті розподіляються між політичними партіями пропорційно кількості голосів, які вони отримують на виборах. Використання цієї системи покликане мінімізувати різницю між часткою голосів, які отримала політична партія, і часткою отриманих мандатів.

Формування пропорційного представництва здійснюється з використанням партійних списків. Кожна партія повинна надати виборцям список своїх кандидатів, після чого виборці віддають свої голоси за ту чи іншу партію. За результатами підрахунку голосів партії отримують місця в представницькому органі залежно від частки голосів, відданих виборцями за цю партію, від загальної суми дійсних голосів на виборах.

Для розподілу місць у представницькому органі використовують спеціальні формули, які за певних обставин можуть значно вплинути на розподіл мандатів. В основі цих формул, як правило, лежать метод квот або метод дільників. Водночас на визначення результатів голосування відіграють також інші чинники, як от «загороджувальний бар'єр» (виборчий бар'єр), застосування «відкритих» чи «закритих» виборчих списків, способи голосування. Для належного функціонування органів, що обираються, необхідно «загородити» доступ до представницьких мандатів партіям із незначним впливом. У випадку, коли в окрузі розподіляється невелика кількість мандатів, достатньо природного виборчого бар'єру, який важко врахувати у відсотках, однак легко оцінити результати його дії (відносно невеликі партії не можуть набрати вирахованої квоти). Якщо округ є багатомандатним, з великою магнітудою, то без законодавчо закріпленого легального виборчого бар'єру не обійтись. Відповідний бар'єр встановлюється як окремо для багатомандатних округів, так і для загальнодержавного округу, та зазначається у відсотках відносно всіх дійсних голосів. Один із найвищих легальних бар'єрів застосовується в Туреччині – 10 %, найменший у Нідерландах – 0,67 % (становить просту виборчу квоту) [1, с. 64].

Як уже зазначалося раніше, для розподілу місць у представницькому органі використовують формули, в основі яких, як правило, лежать метод квот або метод дільників.

Метод квот полягає в тому, що спочатку визначається квота – кількість голосів, необхідна для отримання одного мандата. Найчастіше використовується квота Хейра, яка визначається шляхом ділення загальної кількості дійсних голосів у виборчому окрузі на загальну кількість мандатів, які виділені для даного

виборчого округу:

$$QX = \frac{V}{S},$$

де QX — квота Хейра, V – кількість голосів виборців, S – кількість мандатів, що розподіляються у даному окрузі (магнітуда округу). Виборча партія отримує стільки мандатів, скільки в результатах голосування за список цієї партії міститься квота, тобто це визначається шляхом ділення суми голосів, поданих за список відповідної партії, на виборчу квоту [2, с. 99]. Квота Хейра використовується в Австрії, Бразилії, Грузії, Литві тощо.

Як свідчить практика, отримати цілі числа у разі такого ділення майже неможливо. У результаті цього, після розподілу мандатів за квотою, деякі з них залишаються нерозподіленими. Це зумовлює необхідність ще одного розподілу мандатів. Для цього, як правило, застосовують два методи – найбільшого залишку та найбільшого середнього.

Метод найбільшого залишку полягає в тому, що нерозподілені мандати передаються партіям, в яких внаслідок першого розподілу залишилася найбільша частка невикористаних голосів.

Складнішим є використання методу найбільшого середнього. Нерозподілені мандати надаються по черговому тому списку, в якого після отримання такого мандата виявиться найбільша середня кількість голосів на один мандат (з урахуванням отриманих на першому етапі) [1, с. 60].

Використання того чи іншого методу розподілу залишкових мандатів може досить відчутно вплинути на результати виборів. Розглянемо це на прикладі виборчого округу, в якому загальна сума дійсних голосів – 235, кількість мандатів, що розподіляються – 8, прохідний бар'єр становить 5 % (8 голосів). Використовуємо квоту Хейра: 235 голосів ділиться на 8 мандатів. Отже, квота становить 29,375.

Припустимо, що у виборах брали участь партії А, Б, В, Г. Партія А набрала 86 голосів, партія Б – 68 голосів, партія В – 44 голосів, партія Г – 30 голосів, партія Д – 7 голосів. Партія Д не пододала прохідний бар'єр, тому не бере участі у розподілі мандатів.

Результати розподілу голосів наведені у табл. 1 та табл. 2 відповідно.

Як бачимо, проблема залишкових голосів віддаляє пропорційну виборчу систему від ідеальної пропорції у розподілі парламентських мандатів між різними політичними силами. Однак, якщо взяти за основу ідеальної пропорції той факт, що всі голоси, подані за партії, повністю розподіляються за квотою, то, як бачимо з результатів дослідження, наведених у табл. 1 та табл. 2, під час розподілу залишкових мандатів найбільш наближеним до ідеальної пропорції є використання методу найбільшого залишку.

Інакше визначаються результати виборів із використанням методу дільників. Найбільш застосовуваними методами дільників є формули д'Ондта, Сент-Лагю, та Сент-Лагю модифікована.

У рамках формули д'Ондта розподіл місць здійснюється за допомогою дільників: загальна кількість голосів, набраних кожною партією, послідовно ділиться на ряд натуральних чисел, починаючи з одиниці (1, 2, 3, 4...).

Таблиця 1

Квота Хейра та метод найбільшого залишку

Партії	Кількість голосів	Перший розподіл місць	Залишок голосів	Другий розподіл місць	Кінцевий результат
А	86	2	0,92	1	3
Б	68	2	0,31	0	2
В	44	1	0,49	1	2
Г	30	1	0,02	0	1

Таблиця 2

Квота Хейра та метод найбільшого середнього

Партії	Кількість голосів	Перший розподіл місць	Перше середнє	Додано місць	Друге середнє	Додано місць	Кінцевий результат
А	86	2	(:3)28,6	1	(:4) 21,5		3
Б	68	2	(:3)22,6	0	(:3)22,6	1	3
В	44	1	(:2)22	0	(:2)22		1
Г	30	1	(:2)15	0	(:2)15		1

У результаті застосування цих дільників утворюються числа, які називаються найбільшими середніми. Вони розташовуються у спадаючому порядку. Місця послідовно виділяються партіям із найвищими середніми величинами. Кожен раз, коли партії надається одне місце, число набраних нею голосів ділиться на наступний дільник для отримання нового числа, тобто найбільшого середнього [3, с. 327]. У табл. 3 наведено приклад, в якому партія А має найбільшу середню величину за першим поділом голосів. Розділивши 86 голосів цієї партії на 1, надаємо їй перше місце. Потім ділимо 86 голосів партії А на 2 для отримання нової середньої величини, яка дорівнює 43. Тепер партія Б має найбільшу середню зі своїми 68 голосами. Отже, цій партії відводиться наступне місце, а її середня величина (68) ділиться на 2 і скорочується до 34. Цей процес триває доти, доки не будуть розподілені всі місця. Формула д'Ондта використовується в Алжирі, Бельгії, Хорватії, Данії, Угорщині тощо.

Як бачимо з результатів розподілу, формула д'Ондта

дає перевагу більш великим партіям за рахунок більш дрібних. З метою усунення переваг великих партій, запропоновано формули на основі дільників, застосування яких дозволяє звести до мінімуму згадану вище перевагу великих партій. Одним із таких рішень є формула Сент-Лагю, схожа з формулою д'Ондта, однак відмінність між ними полягає лиш у тому, що у формулі Сент-Лагю використовується інший ряд дільників: застосовуються непарні числа (1, 3, 5...), що забезпечує більш пропорційний розподіл місць [2, с. 102]. Результати застосування цієї формули наведені нижче.

Проаналізувавши результати розподілу мандатів, ми бачимо, що результати обчислень за формулою Сент-Лагю, представлені у табл. 4, повністю збігаються з результатами, отриманим за допомогою методу найбільшого залишку. Так, такі два підходи вважаються більш пропорційними, ніж формула д'Ондта. Формула Сент-Лагю використовується в Боснії й Герцеговині, Новій Зеландії, Латвії тощо.

Таблиця 3

Розподіл місць із використанням формули д'Ондта *

	А	Б	В	Г
Г (Г:1)	<u>86</u>	<u>68</u>	<u>44</u>	<u>30</u>
Г:2	<u>43</u>	<u>34</u>	22	15
Г:3	<u>28,6</u>	<u>22,6</u>	14,6	10
Г:4	21,5			
Кінцевий результат розподілу:	3	3	1	1

Примітка: * Г — кількість голосів, поданих за партію

Таблиця 4

Розподіл місць із використанням формули Сент-Лагю

	А	Б	В	Г
Г:1	<u>86</u>	<u>68</u>	<u>44</u>	<u>30</u>
Г:3	<u>28,6</u>	<u>22,6</u>	<u>14,6</u>	10
Г:5	<u>17,2</u>	13,6	8,8	6
Г:7	12,28			
Кінцевий результат розподілу:	3	2	2	1

Існує також модифікована формула Сент-Лагю. Вона відрізняється лише тим, що заміняє перший дільник (1) на 1,4. Така заміна знижує переваги малих партій, сприяючи партіям середнього розміру. Це помітно простежується на округах із великою магнітудою. Модифікована формула Сент-Лагю використовується в Непалі, Швеції, Норвегії тощо [3, с. 328].

Після того як визначили кількість мандатів, отриманих суб'єктом номінації – партією, необхідно визначити кандидатів що займуть відповідні мандати. Голосування за списками є основною формою у більшості країн. Також, виокремлюють *систему єдиного перехідного голосу* (STV) та квазіспискові системи. Зі свого боку пропорційні виборчі системи з голосування за списками поділяються на системи з «закритими» та «відкритими» списками.

У випадку голосування за «закритими» списками виборець має можливість проголосувати лише за партію без зазначення порядку та відповідного кандидата, а мандати розподіляють за черговістю відповідно до партійного списку. Політична партія самостійно формує виборчий список, місце розміщення кандидата, в якому залежить від внутрішніх правил та нормативів партії. За таких умов, надмірних повноважень та впливу на кандидатів отримує керівництво політичної партії, адже саме воно висуває кандидатів та реєструє списки. Керівництвом може виступати як структурний керівний орган, так і лідер партії. Тому важливим є забезпечення демократичних відносин всередині партії [1, с. 69].

Система з «відкритими» списками передбачає, що виборцю надається можливість вибрати не тільки список партії, яку він підтримує, а ще й кандидата, зазначеного у цьому списку. Принциповим є те, що виборець має можливість змінити розташування кандидатів всередині списку, остаточний порядок якого формується за кількістю отриманих голосів кожним кандидатом. Зазвичай, виборчий бюлетень повинен містити перелік усіх кандидатів від партії, на відповідному окрузі. Можлива й інша технологія голосування, коли партійний список зазначений на виборчій дільниці, а виборець повинен вписати номер обраного кандидата [1, с. 70].

Відповідна система передбачає різні способи зарахування голосу виборця за кандидатів та партійні списки та різні способи розподілу мандатів. У першому випадку, виборець виокремивши окремого кандидата та, зробивши позначку навпроти його прізвища, одночасно підтримує політичну силу, від якої він висувається. Другим способом є окреме голосування за кандидата та партію.

Окремо варто виділити «панашування», – цей термін походить від французького *panachage* – суміш. Дана процедура передбачає визначене законом право виборця одночасно голосувати за кандидатів із різних партійних списків.

Наприклад, у Швейцарії депутатів Національної ради обирають у 20 багатомандатних округах, де кожен виборець має таку кількість голосів, що відповідає кількості мандатів що розігруються в окрузі. Отримавши бюлетень виборець може: *проголосувати за партійний список загалом*, віддавши всі свої голоси (по одному голосу кожному кандидату зі списку); *віддати*

два голоси (але не більше) за окремого кандидата зі списку партії, одночасно виписавши іншого; *змішати кандидатів від різних партій* в одному списку. Останній вибір можна реалізувати двома шляхами: створити власний список або викреслити кандидата зі списку партії та вписати кандидата від іншої політичної сили.

Розподіл мандатів може відбуватися спочатку між партіями, а далі між кандидатами, або діє складніша система, коли частина кандидатів визначаються у менших за магнітудою округах, а друга частина в більших округах, відповідно до голосів відданих за партійний список [4, с. 48].

У випадку з «відкритими» списками перевагою є більший вплив виборця на формування представницьких органів, шляхом більш точної репрезентації вподобань виборців. Однак зростає ймовірність появи внутрішньопартійних суперечок, що може вплинути на майбутню діяльність партії.

Систему єдиного перехідного голосу (STV) прийнято відносити до пропорційної системи. Вона має на меті встановити пропорційне представництво кандидатів без застосування виборчих списків. Виборець повинен встановити послідовність кандидатів відповідно до своїх вподобань. Під час підрахунку результатів виборів надлишкові голоси отриманні кандидатом, який подолав квоту, переходять до інших кандидатів, на основі другої преференції виборців. Отже, зводиться майже до нуля кількість втрачених голосів. Однак система STV має складну систему підрахунків голосів та потребує грамотності виборців. Також більше мандатів отримують великі партії, тоді коли менші партії втрачають свою підтримку. Застосовується в Ірландії, Мальті та на деяких виборах в Австралії [5, с. 35].

Зокрема, відповідно до Виборчого закону Мальти від 27 вересня 1991 р. у кожному з 13 округів обирається по 5 депутатів шляхом застосування системи STV та з використанням квоти Гагенбаха-Бішофа. Якщо партія отримує більшість перших преференцій, то їй надають додаткові «бонусні» мандати, для отримання більшості за результатами виборів [2, с. 112].

Визначальною особливістю **квазіспискових систем** є те, що голоси за кандидатів в округах із невеликою кількістю мандатів, визначають підтримку партійних списків на багатомандатних чи загальнонаціональних округах. Такі системи є дворівневими, та мають на меті компенсувати неналежну пропорційність в округах із невеликою кількістю мандатів. Обов'язковою умовою є те, що менші округи повинні всією територією входити до відповідного більшого округу [1, с. 72].

Відповідна система застосовується під час парламентських виборів в Естонії. Згідно із Виборчим законом від 7 червня 1994 р. 101 депутат обирається в 11 багатомандатних округах із використанням квоти Гейра. Залишкові мандати після розподілу на округах надалі розподіляються на загальнонаціональному рівні між партіями, які подолали «загороджувальний бар'єр» у 5 % [2, с. 107].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз свідчить про те, що неможна надати однозначну відповідь стосовно того, який метод забезпечує найбільш пропорційне переведення голосів

виборців у мандати. Якщо використовувати метод квот, то найбільший вплив на результати здійснює метод розподілу залишкових голосів; якщо ж використовувати метод дільників, – такий вплив залежить від ряду чисел, які застосовуються. Маніпулювання методами не лише віддаляє пропорційну виборчу систему від ідеальної пропорції у розподілі парламентських мандатів між різними політичними силами, а й надає перевагу тим чи іншим партіям, тому законодавство має передбачати можливі шляхи запобігання зміні методів для надання переваг для правлячих партій на наступних виборах. Виборчі системи із «закритими» списками позбавляють виборця повною мірою реалізувати своє право на обрання конкретних осіб, яким надається перевага. Також виникає загроза прояву корупції та впливу окремих осіб на розподіл мандатів, і, як наслідок, застосування відповідних списків немає належних прикладів. Система «відкритих» списків розв’язує вищезазначені проблеми, однак може викликати проблеми всередині партії, а також потребує більш обізнаного в політичних процесах виборця. Результати виборів прямо залежать і від способу голосування, зокрема найбільш якісно представляє вподобання виборців система єдиного перехідного голосу, хоча й передбачає найскладнішу систему підрахунку голосів.

Список використаних джерел

1. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
2. Доповідь про виборчі системи: огляд можливих розв’язків та критерії вибору (CDL-AD(2004)003), ухвалена Венеціанською Комісією на 57 пленарній сесії (Венеція, 12–13 грудня 2003 року). *Європейський демократичний дорожчик у галузі виборчого права*: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи / ред. Ю. Ключковський. Київ: Логос, 2009. С. 84–130.
3. Вагіна О.М. Методи визначення результатів пропорційного голосування: різновиди й особливості застосування. *Гілея: науковий вісник*. 2017. № 127. С. 325–330.
4. Рибачук М., Райковський Б. Аналіз концепцій сучасних моделей виборчих систем. *Вісник ЦБК*. 2009. № 1(15). С. 44–52.
5. Авксентьев А.О. Основні моделі виборчих систем та деякі ефекти від їхнього застосування: український контекст. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. Харків. 2013. № 1073. Вип. 24. С. 32–41.

References

1. Kliuchkovskiy Yu. B. Electoral systems and Ukrainian election legislation: monograph. Kyiv: Chas Druku, 2011. 132 p. (in Ukrainian).
2. Report on Electoral Systems: Review of Possible Solutions and Selection Criteria (CDL-AD (2004) 003), adopted by the Venice Commission at its 57th Plenary Session (Venice, 12–13 December 2003). *European Democratic Achievement in the Field of Electoral Law*: Proceedings of the Venice Commission, the Parliamentary Assembly, the Committee of Ministers, the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe / ed. Yu. Kliuchkovskiy. Kyiv: Lohos, 2009. pp. 84–130 (in Ukrainian).
3. Vahina O.M. Methods of determining the results of proportional voting: types and features of application. *Hileia: scientific bulletin*. 2017. № 127. pp. 325–330 (in Ukrainian).
4. Rybachuk M., Raikovskiy B. Analysis of concepts of modern models of electoral systems. *CEC Bulletin*. 2009. № 1(15). pp. 44–52 (in Ukrainian).
5. Avksentiev A. O. Basic models of electoral systems and some effects from their application: Ukrainian context. *Bulletin of VN Karazin Kharkiv National University. Series: Questions of political science*. Kharkiv, 2013. № 1073. № 24. pp. 32–41 (in Ukrainian).